



Інна ЄРЬОМЕНКО

головний науковий співробітник
відділу науково-методичного забезпечення
участі прокурорів у кримінальному провадженні
Науково-дослідного інституту
Національної академії прокуратури України,
аспірант заочної форми навчання
ПВНЗ «Європейський університет»
eiv15@ukr.net

УДК 343.1

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ПОВІДОМЛЕННЯ ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Повідомлення про підозру є важливим процесуальним актом на стадії досудового розслідування, що має велике значення для виконання завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 чинного Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) [1].

Саме з моменту повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення настає стадія притягнення особи до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України) та розпочинається строк, протягом якого повинно бути закінчено досудове розслідування (ст. 219 КПК України).

Від обґрунтованості підозри, дотримання процесуального порядку вручення повідомлення про підозру залежить додержання законних прав підозрюваного, а також подальша доля самого кримінального провадження.

У практичній діяльності процедура повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення спричиняє виникнення численних запитань та нерідко відбувається з порушенням норм КПК України.

Основними причинами такого стану є наявність суперечностей між кримінальними процесуальними нормами, неоднозначне тлумачення їх змісту учасниками кримінального провадження, відсутність ефективної взаємодії між владними суб'єктами кримінального процесу, які саме і покликані забезпечити режим законності під час здійснення повідомлення про підозру.

Отже, положення КПК України, якими регламентується процедура повідомлення про підозру, та практика їх застосування потребують поглибленого аналізу з метою виявлення існуючих проблем і запровадження шляхів їх подолання.

Дослідженням теоретичних та практичних аспектів повідомлення особи про підозру займалися такі науковці, як: В. Гринюк, В. Дорохов, М. Жогін, О. Капліна, Л. Лобойко, Т. Лоскутов, М. Руденко, М. Строгович, О. Толочко, О. Чувильов, О. Шило та інші.

Попри значний внесок учених у розвиток інституту підозри, формулювання її поняття, виокремлення ознак та сутності, залишаються недостатньо дослідженими підстави, порядок та наслідки повідомлення про підозру в контексті взаємодії слідчого, прокурора, адвоката та слідчого судді у кримінальному провадженні.

Метою статті є дослідження передбачених у КПК України підстав, порядку та наслідків повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, а також аналіз правозастосовної практики початку притягнення особи до кримінальної відповідальності з позиції взаємодії слідчого, прокурора, адвоката та слідчого судді у кримінальному провадженні, виявлення недоліків у нормативній регламентації цього питання та формулювання обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства й посилення режиму законності через належну взаємодію.

Матеріальною підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності є вчинення нею кримінального правопорушення, а процесуальною – вручення цій особі письмового повідомлення про підозру.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 276 КПК України повідомлення про підозру обов'язково здійснюється у таких випадках: 1) у разі затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) у разі обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів; 3) у разі наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Зазначені випадки повідомлення про підозру, які, власне, є підставами, передумовами для прийняття такого рішення, викликають суттєві зауваження.

Зокрема, повідомлення про підозру у випадку обрання до особи одного з передбачених КПК України запобіжних заходів апріорі не може бути реалізоване, оскільки згідно з ч. 2 ст. 177 КПК України підставою для застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а не навпаки. Метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків (ч. 1 ст. 177 КПК України). Тобто особа, щодо якої планується застосувати запобіжний захід, вже повинна мати процесуальний статус підозрюваного.

За таких умов розглянута підстава ніколи не може бути застосована як привід для повідомлення про підозру, є «мертвою», а тому її взагалі варто виключити зі ст. 276 КПК України.

Разом з тим у ч. 2 ст. 176 КПК України тимчасовим запобіжним заходом визначено затримання особи. Тому з цього погляду повідомлення про підозру у разі затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення належить і до п. 1, і до п. 2 ч. 1 ст. 276 КПК України.

Водночас затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення не підпадає під стандартний порядок застосуван-

ня запобіжного заходу, оскільки: затримання особи відбувається без ухвали слідчого судді (ч. 2 ст. 207, ст. 208 КПК України), таке затримання не може перевищувати сімдесяти двох годин з моменту затримання (ч. 1 ст. 211 КПК України), затриманій особі письмове повідомлення про підозру вручається не пізніше, ніж через двадцять чотири години з моменту затримання (ч. 2 ст. 278 КПК України).

На час затримання особи вже є певні факти, що свідчать про вчинення саме нею кримінального правопорушення.

Проте затримання особи не обов'язково повинно мати наслідком складання та вручення їй письмового повідомлення про підозру.

Наприклад, затримання особи відбулося у зв'язку з тим, що на цю особу вказав очевидець безпосередньо після вчинення злочину. Після подальшої перевірки отримана інформація не підтвердилася.

Щодо такої ситуації доходимо логічного висновку, що не можна висувати підозру особі лише за фактом затримання її на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення, а тому це і не може бути окремою підставою для здійснення повідомлення про підозру.

У ч.ч. 2 та 3 ст. 278 КПК України чітко визначено, що письмове повідомлення про підозру затриманій особі вручається не пізніше, ніж через двадцять чотири години з моменту її затримання. Якщо особі не вручено повідомлення про підозру впродовж цього терміну, така особа підлягає негайному звільненню.

Законодавець встановлює строк – 24 години з моменту затримання саме на збирання доказів вчинення особою кримінального правопорушення, які в разі їх достатності і будуть покладені в основу обґрунтування підозри. Якщо такі докази у вказаний термін отримані не будуть або факт вчинення особою злочину не підтвердиться (спростується), затримана особа повинна бути звільнена.

Вирішальну роль у недопущенні незаконного притягнення особи до кримінальної відповідальності відіграє адвокат, надаючи слідчому, прокурору докази непричетності

затриманої особи до вчинення кримінального правопорушення.

З огляду на зазначене, якщо тлумачити більш широко, підстави для здійснення повідомлення про підозру сформульовані у ч. 1 ст. 276 КПК України за принципом «матрьошки» – одна вміщується в іншу. Родовим поняттям для всіх перелічених у чинному КПК України випадків повідомлення про підозру є наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, а по суті, «достатність доказів» є єдиною підставою для прийняття рішення щодо повідомлення про підозру.

Наявності самих доказів, що вказують на ймовірне вчинення конкретною особою кримінального правопорушення та які слідчий, прокурор у сукупності вважають достатніми для повідомлення особі про підозру, замало – вони ще повинні бути ґрунтовно викладені у підозрі.

Вимоги до змісту підозри встановлені у ст. 277 КПК України, серед яких відсутня вимога «обґрунтованість підозри». Проте така вимога, як підстава застосування запобіжного заходу, міститься у ч. 2 ст. 177 КПК України.

«Обґрунтованість підозри» можна визначити як структурний виклад у письмовому документі – повідомленні про підозру сукупності зібраних доказів, які свідчать про вчинення певною особою конкретного кримінального правопорушення.

Факти, що підтверджують «обґрунтованість підозри», не повинні бути такого самого рівня, що і факти, на яких має ґрунтуватися обвинувальний вирок чи навіть пред'явлення обвинувачення [2].

Слідчий, прокурор у письмовому повідомленні, спираючись на отримані під час досудового розслідування докази, викладають власну думку щодо вчиненого правопорушення. Вона, з одного боку, визначається конкретною нормою Кримінального кодексу України, а з другого – змістовне навантаження, обґрунтованість та вмотивованість викладених фактів – це власне (авторське) бачення слідчого, прокурора, що становить внутрішній аспект письмового повідомлення про підозру. Вона об'єктивує рішення слідчого, прокурора про достатність доказів

для повідомлення особі про підозру, а також охоплює власне зміст підозри, який визначає пізнавальний результат діяльності цих суб'єктів [3, с. 93].

Таким чином, передумовою здійснення повідомлення про підозру є наявність інформації про ймовірність вчинення особою кримінального правопорушення, яка вже перевірена та підтверджена слідчим шляхом, тобто підкріплена сукупністю доказів, котру слідчий, прокурор вважають достатньою. З огляду на це у слідчого, прокурора вже склалося внутрішнє переконання про вчинення певною особою конкретного злочину, яке і знаходить своє відображення у процесуальному документі – повідомленні про підозру.

Процесуальний порядок повідомлення про підозру складається із двох послідовних обов'язкових дій: складання (що передбачає також погодження прокурором повідомлення про підозру у разі складання його слідчим) та вручення його особі, щодо якої висунута ця підозра.

При цьому складене слідчим повідомлення про підозру набирає юридичної сили лише після погодження його прокурором.

І хоча згідно з ч. 1 ст. 278 КПК України письмове повідомлення про підозру вручається в день його складання слідчим або прокурором, у ч. 4 ст. 22 КПК України визначено імперативні вимоги щодо суб'єкта повідомлення про підозру та передбачено, що повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення здійснюється саме прокурором, і лише у випадках, передбачених цим Кодексом, повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення може здійснюватися слідчим за погодженням із прокурором.

Вважаємо, що повідомлення про підозру повинно вручатися саме прокурором в день його погодження. Таким чином, у прокурора, як у майбутнього обвинувача у суді, з'являється впевненість у законності вказаної дії і є можливість під час безпосереднього спілкування з особою, якій вручається повідомлення про підозру, та адвокатом (у разі його залучення) з'ясувати важливі нюанси, що можуть мати вирішальне значення в майбутньому, та попередити випадки неза-

конного притягнення до кримінальної відповідальності.

Слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа (службова особа, якій закон надає право здійснювати затримання) зобов'язані невідкладно повідомити підозрюваного про його права, а на прохання підозрюваного зобов'язані також детально роз'яснити кожне із зазначених прав.

Відомості щодо висунутого повідомлення про підозру (дата і час, правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність) після його вручення невідкладно вносяться слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Особа з моменту отримання письмового повідомлення про підозру стає центральною фігурою, навколо якої концентруються процесуальні дії органів досудового розслідування, прокурора, суду та інших учасників процесу.

Наслідком здійснення повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення є набуття особою процесуального статусу підозрюваного, стосовно якого починається реалізація функції обвинувачення.

Одночасно з отриманням письмового повідомлення про підозру в особи з'являється право на захист. Підозрюваний може захищати себе самостійно або разом із захисником. Захист також може здійснюватися законним представником.

Адвокат не підмінює підозрюваного, а діє разом з ним. Водночас він є самостійним учасником процесу, має свої процесуальні права й обов'язки, як правило, не залежить від підзахисного у визначенні тактики захисту, своєї позиції у справі та активно взаємодіє з іншими учасниками кримінального процесу, оскаржує незаконні рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, а також ухвали слідчого судді.

Поява у кримінальному провадженні нових учасників кримінального провадження сторони захисту – підозрюваного та за його бажанням або обов'язково у випадках, передбачених у ст. 52 КПК України, захисника, спричиняє виникнення нових

процесуальних правовідносин: підозрюваний ↔ слідчий, підозрюваний ↔ слідчий ↔ прокурор, підозрюваний ↔ захисник ↔ слідчий, підозрюваний ↔ захисник ↔ слідчий ↔ прокурор, підозрюваний ↔ захисник ↔ слідчий ↔ прокурор ↔ слідчий суддя та інші.

Вказані правовідносини мають здебільшого протилежні інтереси: сторона захисту орієнтована на збирання доказів, що виправдовують або пом'якшують вину підозрюваного, слідчий суддя здійснює судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а діяльність слідчого та прокурора набуває обвинувального характеру.

Слідчий, прокурор зобов'язані перевірити та оцінити всі докази, на які посилається підозрюваний та його захисник, проте сторона обвинувачення вже не так активно за своєю ініціативою виявляє ті обставини, що виправдовують підозрюваного, навіть з огляду на ч. 2 ст. 9 КПК України, а працює в більш обвинувальному ракурсі.

Теоретично повідомлення про підозру особі ще не означає, що вона обов'язково буде притягнута до кримінальної відповідальності. Під час подальшого розслідування можуть бути виявлені обставини, які унеможливають кримінальну відповідальність: встановлена невинуватість особи, якій вручено повідомлення про підозру, або з'являються інші передумови для припинення досудового розслідування, у зв'язку з чим таке кримінальне провадження повинно бути закрито з підстав, передбачених у ст. 284 КПК України.

Проте на практиці слідчий, прокурор після здійснення повідомлення про підозру особі у вчиненні кримінального правопорушення опиняються у ситуації, коли «назад шляху немає».

Так, відповідно до п. 7.1 наказу Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні» [4] при прийнятті рішення про закриття кримінального провадження, у якому особі повідомлено про підозру, керівники органів прокуратури усіх рівнів повинні упродовж п'яти днів направити його керівнику органу прокуратури вищого рівня з мотивованим

висновком. У п. 7.3 цього наказу зобов'язано керівників органів прокуратури вживати заходів реагування щодо службових осіб, винних у порушенні вимог Кримінального процесуального кодексу України чи Кримінального кодексу України, наслідком чого стало незаконне притягнення громадян до кримінальної відповідальності.

Таким чином, закриття кримінального провадження за реабілітуючими підставами щодо підозрюваного є обов'язковим для розгляду питання про відповідальність прокурора – процесуального керівника, оскільки був факт незаконного притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Під загрозою притягнення до відповідальності за закриття кримінальної справи, у якій особі пред'явлено обвинувачення, правоохоронці фальсифікували докази і застосовували незаконні методи розслідування, навіть катування. І все заради того, щоб за будь-яку ціну довести обвинувачення [5, с. 97–98].

Сьогодні необхідно змістити акцент із самого факту притягнення до кримінальної відповідальності особи, стосовно якої на певному етапі встановлена її невинуватість, тобто обвинувачення не підтвердилося, на об'єктивну перевірку наявності на той час підстав для повідомлення їй про підозру та законність при цьому дій правоохоронних органів.

Втім, одним із важливих питань є здійснення контролю за законністю повідомлення про підозру.

З аналізу ст. 303 КПК України вбачається, що перевірка рішення слідчого, прокурора щодо пред'явлення особі повідомлення про підозру не належить до компетенції слідчого судді.

Водночас у процесі вивчення судової практики встановлено непоодинокі випадки, коли слідчий суддя виходив за межі повноважень, наданих йому законом для здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та фактично скасував повідомлення про підозру.

Наприклад, 11 січня 2016 року слідчий суддя Рівненського міського суду задовольнив скаргу адвоката та виніс ухвалу, якою скасував рішення слідчого щодо вру-

чення підозри та зобов'язав слідчого або процесуального прокурора вчинити дію щодо виключення з Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про кримінальне провадження щодо оголошення підозри [6].

За апеляційною скаргою прокурора на цю ухвалу Апеляційний суд Рівненської області відмовив у відкритті провадження у зв'язку тим, що ухвала не підлягає оскарженню на підставі ч. 3 ст. 307 КПК України, та у резолютивній частині ухвали від 25 січня 2016 року також зобов'язав слідчого або процесуального прокурора видалити з Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про кримінальне провадження щодо оголошення підозри [7].

Вважаємо таку практику неприйнятною. Слідчий суддя не повинен надавати оцінку законності факту повідомлення про підозру. Це прерогатива прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та несе відповідальність за його результати, а також керівника (першого заступника, заступника) відповідної прокуратури, котрий здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Суд має досліджувати наявні докази лише під час розгляду кримінального провадження по суті. Крім того, згідно з положеннями ч. 2 ст. 303, ч. 4 ст. 304 КПК України у цій ситуації слідчий суддя мав відмовити у відкритті провадження, а факти, зазначені у скарзі адвоката, могли бути предметом розгляду лише під час підготовчого судового засідання.

Відповідно до ч. 6 ст. 36 КПК України Генеральний прокурор України, керівник регіональної прокуратури, керівник місцевої прокуратури, їх перші заступники та заступники при здійсненні нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування мають право скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих та прокурорів нижчого рівня у межах строків досудового розслідування, передбачених у ст. 219 цього Кодексу. Про скасування таких постанов повідомляється прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення відповідного досудового розслідування.

Згідно з ч. 3 ст. 110 КПК України рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. З огляду на цю норму вбачається, що процесуальними рішеннями є лише постанови.

Разом з тим повідомлення про підозру як процесуальний документ містить одночасно ознаки процесуального рішення – під час його складання (затвердження) та дії (повідомлення) – під час його вручення. Тому, за аналогією з визначенням обвинувального акта як процесуального рішення у ч. 4 ст. 110 КПК України, необхідно також закріпити, що повідомлення про підозру – є процесуальним рішенням.

Вважаємо, що вищестоящому прокурору з метою забезпечення режиму законності необхідно надати право скасовувати не лише процесуальні рішення, оформлені постановою, а й такі, як повідомлення про підозру. Задля цього необхідно внести відповідні зміни до ч. 6 ст. 36 КПК України, прямо передбачивши таке повноваження.

На практиці, як правило, погодження підозри прокурором здійснюється шляхом

першочергового неофіційного узгодження повідомлення про підозру прокурором – процесуальним керівником у кримінальному провадженні з керівником (заступником керівника) прокуратури.

Проте це аж ніяк не повинно впливати на право вищестоящого прокурора скасовувати повідомлення про підозру, чим у такий спосіб буде забезпечуватися гарантія особи не бути незаконно притягнутою до кримінальної відповідальності.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що проблемних питань під час повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення постає багато і виникає потреба найшвидшого їх вирішення. У цій статті ми розглянули лише деякі проблеми, інші аналізуватимуться в наступних наукових працях.

Необхідно усвідомлювати, що будь-який закон має пройти свій шлях розвитку. Його положення повинні вивчатися вченими та реалізовуватися практиками, а виявлені при цьому недоліки мають усуватися під час подальшого реформування [8, с. 61].

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17/print1342426516662235>
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Броуган та інші проти Сполученого Королівства» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO0662.html
3. *Воротинцев С.* Інформативність письмового повідомлення про підозру в системі змагального кримінального судочинства України / С. Воротинцев // Вісник прокуратури. – 2014. – № 1(151) – С. 90–96.
4. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні: наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4гн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102
5. *Костенко С.* Дотримання конституційних прав і свобод громадянина при повідомленні про підозру у вчиненні кримінального правопорушення / С. Костенко // Вісник прокуратури. – 2014. – № 5(155) – С. 95–103.
6. Ухвала слідчого судді Рівненського міського суду від 11 січня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55139205>
7. Ухвала Апеляційного суду Рівненської області від 25 січня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/55199837>
8. *Воротинцев С.* Удосконалення процесуального порядку повідомлення про підозру під час кримінального провадження / С. Воротинцев // Вісник прокуратури. – 2014. – № 4(154). – С. 60–65.

**ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ПОВІДОМЛЕННЯ
ОСОБИ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Досліджено підстави та порядок повідомлення про підозру в контексті взаємодії слідчого, прокурора, адвоката та слідчого судді. Висвітлено проблемні питання та розглянуто судову практику. Сформульовано обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства.

Ключові слова: повідомлення про підозру; підстави та порядок; взаємодія; судова практика.

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОЦЕДУРЫ УВЕДОМЛЕНИЯ
ЛИЦУ О ПОДОЗРЕНИИ В СОВЕРШЕНИИ
УГОЛОВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ**

Исследованы основания и порядок уведомления о подозрении в контексте взаимодействия следователя, прокурора, адвоката и следственного судьи. Освещены проблемные вопросы и рассмотрена судебная практика. Сформулированы обоснованные предложения по совершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: сообщение о подозрении; основания и порядок; взаимодействие; судебная практика.

**IMPROVING NOTIFICATION PROCEDURES
TO THE PERSON ABOUT SUSPICION IN COMMISSION
OF CRIMINAL OFFENSE**

The article explores the grounds and procedure for notification of suspicion in the context of interaction of the investigator, the Prosecutor, the lawyer and the investigative judge. Illuminated problematic issues and forensic practice. Formulates evidence-based proposals for improving the existing legislation.

Keywords: the report on suspicion; the grounds and procedure; interaction; litigation.

